

תפיסות ותחושות של ילדים ובני נוער בישראל בנוגע לווירוס הקורונה וחייהם האישיים

ניסן תש"פ || אפריל 2020

המחקר נערך על ידי מכון חרוב

פרופ' אשר בן-אריה, שגית ברוק וחמוטל פרקש

www.haruv.org.il

הקדמה

בדו"ח זה מוצגים ממצאים ראשוניים אודות השקפת עולמם של ילדים בישראל על חייהם ורווחתם האישית בצל התפרצות נגיף הקורונה. השאלון הופץ כסקר אינטרנטי באפריל 2020 בקרב מדגם מייצג של ילדי ישראל שכלל 654 ילדים בגילאי 10-16.

מדוע חשוב לשאול ילדים על רווחתם האישית?

מטרת המחקר הייתה לקבל את תשובותיהם הישירות של ילדים בישראל על עמדותיהם, תחושותיהם ורגשותיהם של הילדים בנוגע לחייהם באופן כללי, ולהשפעות התפרצות נגיף הקורונה על חיי היומיום שלהם בפרט.

הרציונאל למחקר זה נובע ממספר גישות אשר רואות בילדים כבעלי דעה ועמדה משל עצמם ותומכות בשמיעת קולם של הילדים בהקשרי חיים שונים. במרכזן הסוציולוגיה החדשה של הילדות, אשר תופסת את תקופת הילדות כשלב חיים בפני עצמו ולא רק כשלב מכין לחיים הבוגרים, ועל כן קוראת להתייחסות לפרק זמן זה במהותו העכשווית. בנוסף, מחקרים מצביעים על פער בין תפיסתם והערכתם של מבוגרים את חיי הילדים, לבין תפיסתם והערכתם של הילדים את חייהם בעצמם. התחזקות מעמד וזכויות הילד בחברה הביאה לאימוץ גישה המתרכזת בילדים, אשר הובילה בין היתר לפיתוח כלים למדידה סובייקטיבית של רווחת חייהם¹.

רווחה סובייקטיבית מורכבת מהתפיסות, ההערכות והשאיפות של אנשים בנוגע לחייהם ולתחושות האושר והרווחה החיובית שלהם, אשר מהוות מרכיבים מרכזיים לחיים טובים². קיים קשר חזק בין מדדי רווחה סובייקטיביים של ילדים לבין מדדי רווחה אובייקטיביים (מדדים חומריים, בריאות, חינוך, התנהגות וסביבה), וממצאים אלו מחזקים את מחויבותנו כחברה לקבל תמונה רחבה של רווחת הילד וחיינו ולהתבונן על שני המרכיבים יחדיו³. המדדים רבים, וביניהם הערכת המשאבים החומריים של הילדים, מדדים לתחושת רווחה אישית ורווחה פסיכולוגית, הערכת שביעות הרצון מהחיים בכלל ומתחומי חיים מסוימים כגון משפחה, חברים, אזור מגורים, בית הספר ובריאות.

בעת זו של מגפת ווירוס הקורונה העולמית (COVID-19), ההשלכות על עולמם האישי, החברתי והחומרי של הילדים משתנה מיום ליום. מצאנו לנכון לבחון את מצבם של הילדים בתקופה הזו בה הם נמצאים בעיקר בביתם, כאשר התקשורת עם בית הספר, חברים וגורמים נוספים מתאפשרת בעיקר דרך האינטרנט, ולהבין כיצד הילדים חווים את הזמן הזה בהיבטים שונים.

¹ Ben-Arieh, A. (2008). The child indicators movement: Past, present, and future. *Child Indicators Research*, 1(1), 3-16.

² Campbell, A., Converse, P. E., & Rogers, W. L. (1976). *The quality of American life: Perceptions, evaluations, and satisfactions*. Russell Sage: Nueva York.

³ Bradshaw, J., Martorano, B., Natali, L., & De Neubourg, C. (2013). Children's subjective well-being in rich countries. *Child Indicators Research*, 6(4), 619-635.

איסוף הנתונים

איסוף הנתונים נערך על-ידי קבוצת גיאוקרטוגרפיה (www.geokg.com), מכון סקרים ומחקר אשר באמצעות סקר אינטרנטי אסף מדגם מייצג של חלקי החברה הישראלית. השאלון הופץ כסקר אינטרנטי אנונימי אל בתי האב הרשומים לפאנל האינטרנטי של קבוצת גיאוקרטוגרפיה, פיזור השאלון נעשה תוך שמירה על מכסות של קבוצות גיל ומגדר, פיזור גיאוגרפי ודתי (במגזרים היהודי, החרדי והערבי). ילדים בגילאי 10-12 היו מחויבים במענה בנוכחות הוריהם. האוכלוסייה הערבית נשאלה באמצעות סקר טלפוני.

כלי המחקר והמדידה

כלי המחקר מבוסס על שאלון של סקר "עולמות הילדות" (Children's Worlds, www.isciweb.org), כאשר חלק מהשאלות הותאמו למצב הייחודי של התקופה. כלי המחקר היה מורכב משאלות סגורות בלבד, כאשר הילדים התבקשו לבחור את התשובה המתאימה ביותר עבורם.

חלק ניכר מהשאלות כללו תשובות בסולם בין 0-10. בדו"ח הנוכחי תשובותיהם מחולקות ל-2 קטגוריות עיקריות לצורך נוחות ובשל הנטייה של אנשים לדרג שביעות רצון גבוהה במדדי רווחה סובייקטיבית: (1) אחוז הילדים שתשובותיהם נעו בין 0-4 (הסכמה במידה מועטה-חוסר הסכמה), ו-2) אחוז הילדים שתשובותיהם נעו בין 8-10 (הסכמה במידה גבוהה). הקטגוריות מותאמות עבור כל שאלה ומוצגות במקרא הגרפים.

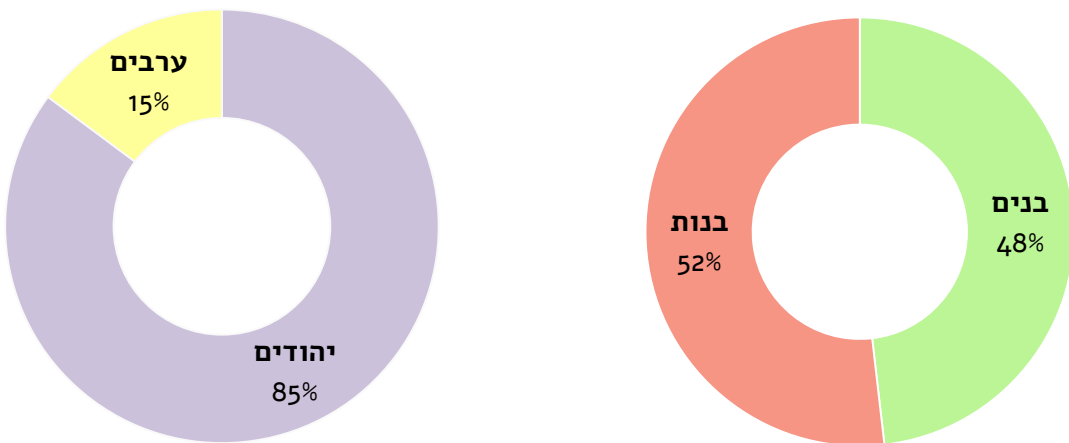
שאלות על חלוקת הזמן של הילדים (חלק 4) כללו את התשובות: "בכלל לא", "כמה דקות ביום", "כמה פעמים לכמה דקות", "כמה שעות", "יותר מארבע שעות ביום", "רוב שעות היום". לצורך נוחיות, התשובות מחולקות ל-3 קטגוריות עיקריות: (1) בכלל לא, (2) פרק זמן מועט ביום ("כמה דקות ביום", "כמה פעמים לכמה דקות"), ו-3) כמה שעות-רוב היום ("כמה שעות", "יותר מארבע שעות ביום", "רוב שעות היום").

חלק 1

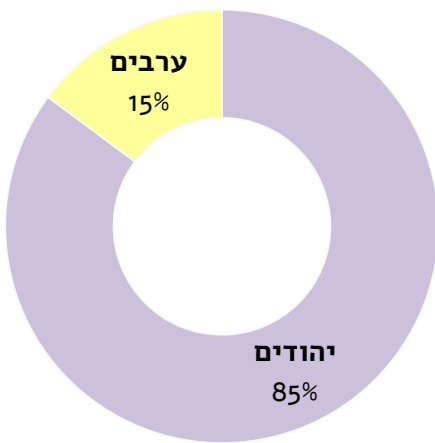
אוכלוסיית המדגם

על השאלון ענו בסך הכל 654 ילדים בגילאי 10-16, מתוכם 48% בנים (N=315) ו-52% בנות (N=339). 85% מן המשתתפים במדגם הם יהודים (N=557) ו-15% מן המגזר הערבי (N=97). חשוב לציין כי יחס זה לא משקף את היחס הקיים באוכלוסיית הילדים בישראל אלא שמגבלות הפצת הסקר הובילו להתפלגות זו. 37.4% מן המשיבים היו בגילאי 10-12 (N=244), 32.2% בגילאי 13-14 (N=211) ו-30.4% בגילאי 15-16 (N=199).

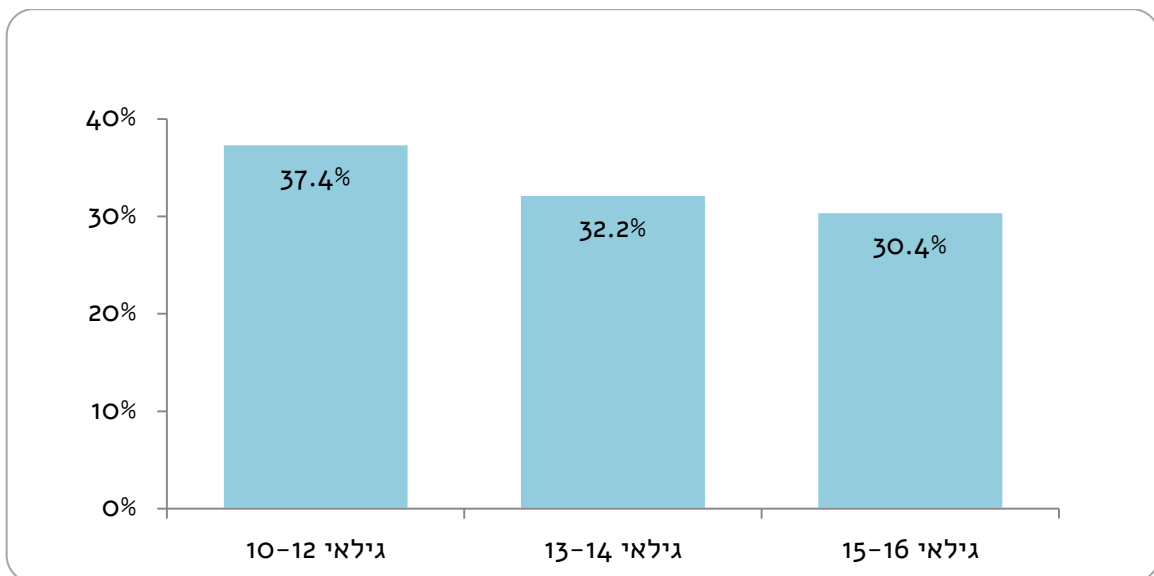
גרף 1. חלוקה לפי מגדר (אחוזים)

גרף 2. חלוקה לפי מגזר (אחוזים)

גרף 3. חלוקה לפי גיל (אחוזים)

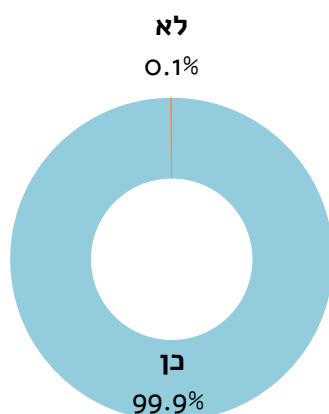
חלק 2

ידע וחששות בנוגע לוירוס הקורונה והשלכותיו על חיי הילדים

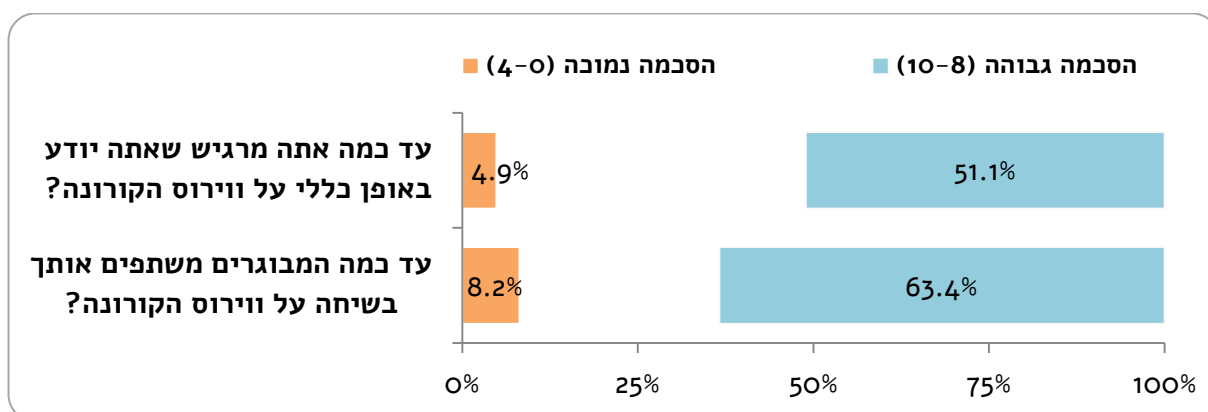
בחלק זה הילדים נשאלו בנוגע למידע שיש להם על וירוס הקורונה, מידת השתתפותם בשיח בנושא, תחושות המוגנות ותפיסותיהם על השלכות התפרצות הנגיף על חייהם.

בהקשר ישיר לוירוס הקורונה

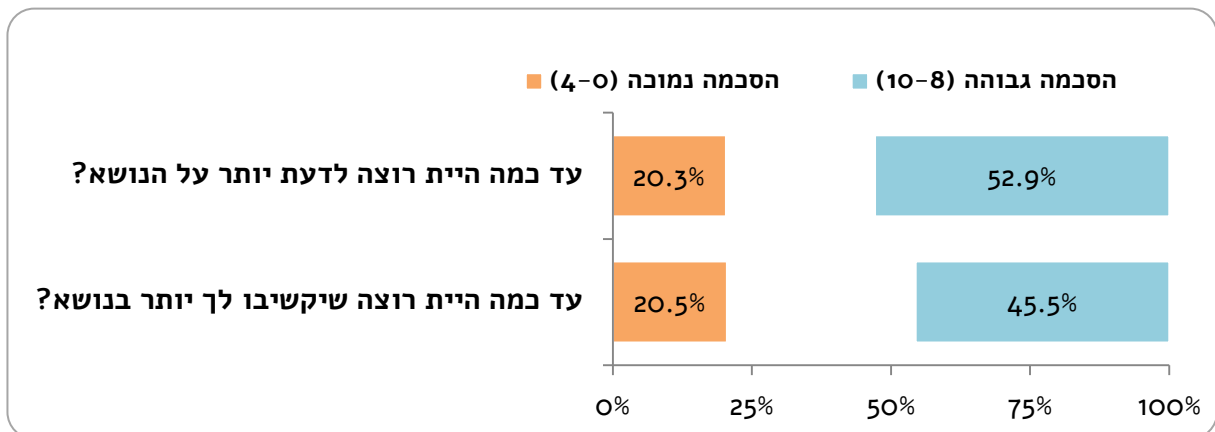
גרף 6. האם שמעת על וירוס הקורונה? (אחוזים)

גרף 7. ידע והשתתפות הילדים בשיח בנוגע לוירוס הקורונה (סולם 0-10, אחוזים)

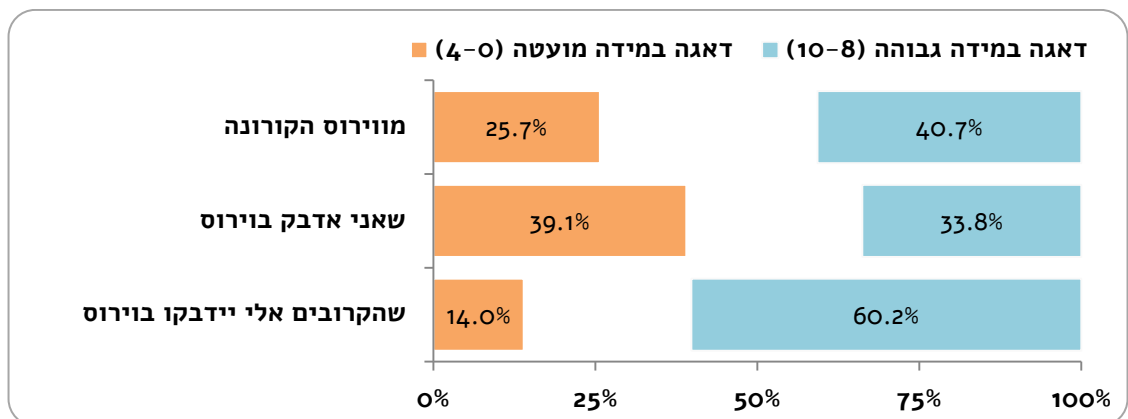
גרף 8. רצון הילדים לדעת ולהשתתף יותר בשיח על ווירוס הקורונה (סולם 0-10, אחוזים)

הנתונים שלעיל מראים שלמרות שרובם המוחלט של הילדים שמעו על ווירוס הקורונה (99%), רבים מהם היו רוצים לדעת ולהשתתף יותר בשיח בנושא. רק מחצית מהילדים מסכימים במידה גבוהה עם כך שיש להם ידע על ווירוס הקורונה וכמחצית מהילדים מעוניינים לדעת עליו יותר. בנוסף, כ-63% מהילדים מעידים שהמבוגרים משתפים אותם בשיחה על הנושא, כלומר מדובר בכמעט 40% מהילדים שאינם משתתפים במידה גבוהה בשיח, וכ-45% מהילדים שהיו רוצים שיקשיבו להם יותר בנוגע לכך.

שיעור גדול של ילדים מודאגים מאוד מהתפשטות ווירוס הקורונה בהקשרים שונים, ועל כך ניתן ללמוד מהגרפים הבאים.

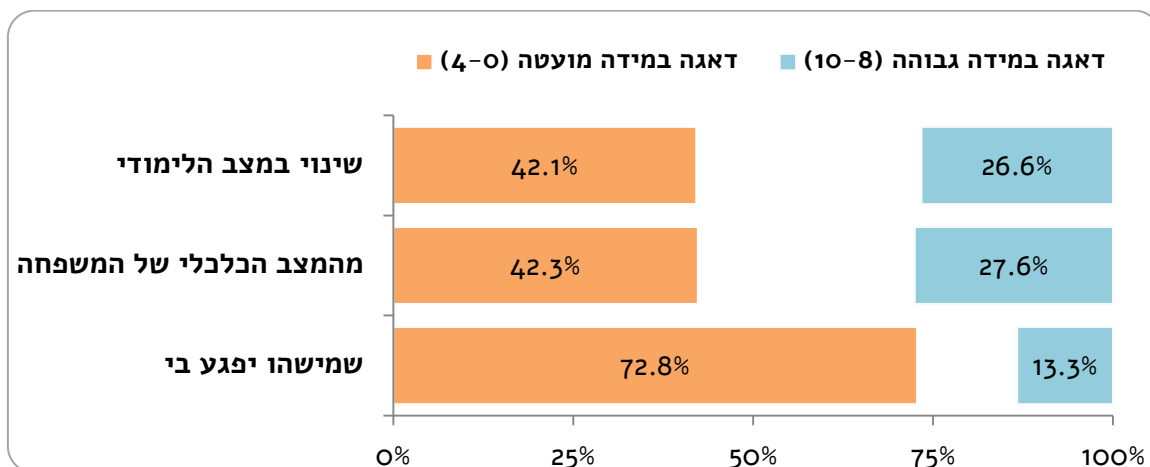
גרף 9. עד כמה אתה מרגיש מודאג מהדברים הבאים? (סולם 0-10, אחוזים)

הרבה ילדים מודאגים מאוד מההשפעות הישירות של ווירוס הקורונה ומהידבקות בוירוס. מעניין לראות את ההבדלים בין דאגת הילדים לעצמם לבין הדאגה שלהם כלפי אחרים – שיעור הילדים שמודאגים מאוד מכך שהקרובים אליהם ידבקו בוירוס הוא כמעט כפול משיעור הילדים שדואגים מכך שהם בעצמם יידבקו. תשובות הילדים עשויות להעיד על כך שהם מבינים את משמעות פגיעת הקורונה בעיקר בקבוצת הסיכון המבוגרת יותר. ממצא זה גם ממחיש ומחזק את הידע הקיים ביחס לילדים שחשופים לאלימות במשפחה וחרדים לקרוביהם יותר מאשר לעצמם.

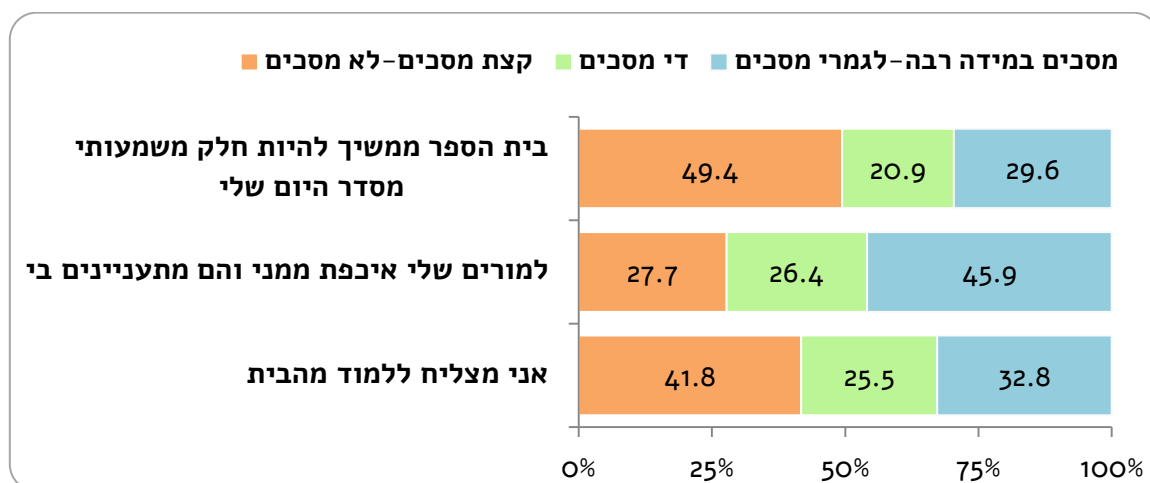
השלכות ווירוס הקורונה על החיים של הילדים

גרף 10. בחודש האחרון, עד כמה אתה מרגיש מודאג מהדברים הבאים?
(סולם 0-10, אחוזים)

הדאגה של הילדים מההשלכות של ווירוס הקורונה נמוכה מהדאגה הישירה ממנו, אך עם זאת היא אינה מבוטלת כלל. כרבע מהילדים הביעו דאגה גדולה מהשינויים במצבם הלימודי עקב התפשטות ווירוס הקורונה, ומהמצב הכלכלי של משפחתם. חשוב לתת את הדעת לכך שכ-13% מילדי המדגם חוששים שמישהו יפגע בהם בתקופה זו.

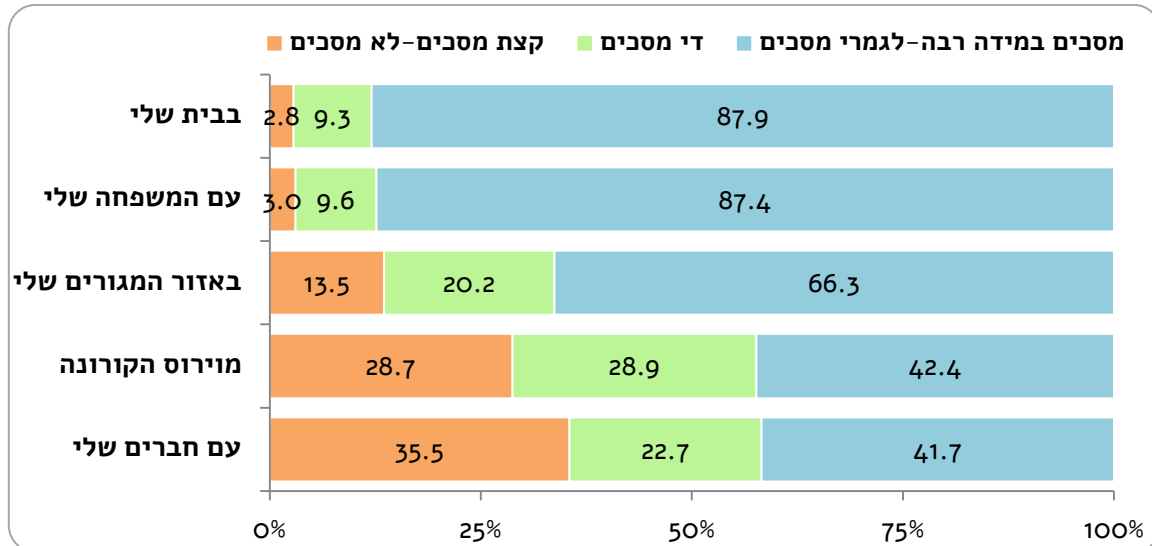
גרף 11. עמדות בנוגע לבית הספר וללימודים (אחוזים)

ניכרת ההשפעה של המצב על המסגרת הלימודית בחיי היום-יום של הילדים. נראה כי למרות מאמצי הלימוד מרחוק שהפעיל משרד החינוך, כמחצית מהילדים מעידים שבית הספר אינו ממשיך להיות חלק משמעותי מסדר היום שלהם. נוסף על כך, יותר מ-40% מהילדים אינם מצליחים להמשיך וללמוד מהבית ויותר מרבע מהילדים אינם מרגישים שהמורים מתעניינים בהם בתקופה זו. חשוב להתייחס כאן לכך שהקשר עם בית הספר, החברים והמורים תלוי בין היתר גם בזמינות

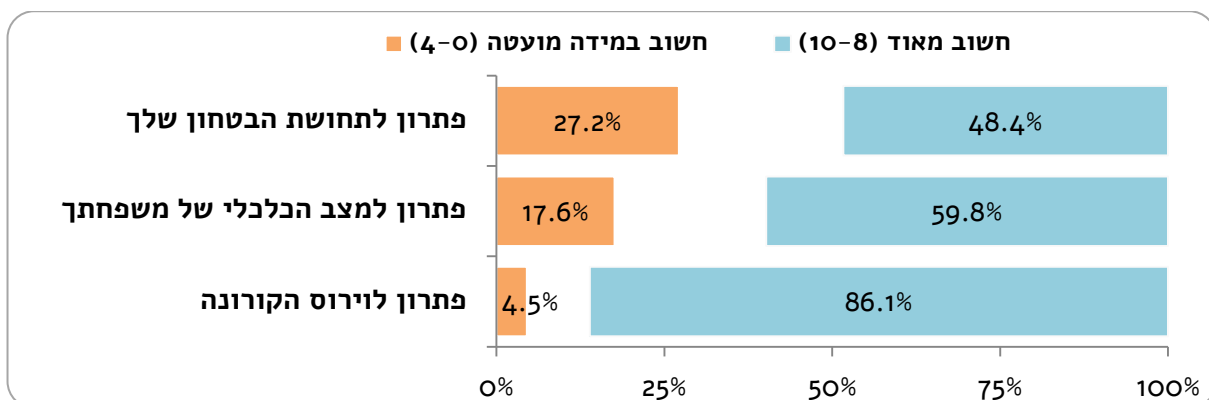
מחשבים וטלפונים ניידים עבור הילדים, על כך ניתן ללמוד עוד בהמשך הדוח (חלק 4 - שאלות על הבית).

גרף 12. אני מרגיש מוגן ובטוח (אחוזים)

הילדים נשאלו באופן כללי לגבי תחושות הבטיחות והמוגנות שלהם בהקשרים שונים. רוב הילדים מרגישים בטוחים בביתם ועם משפחתם, אך אין להתעלם מהשיעור הקיים (כ-3%) של הילדים שאינם מרגישים בטוחים בסביבה זו, שבה הם נמצאים בתקופה הנוכחית כמעט ללא אפשרות יציאה למרחבים אחרים. פערים משמעותיים מתגלים בין תחושת הביטחון בסביבות השונות של הילדים, כך שבסביבה הקרובה של הילדים (אזור המגורים ועם חברים) הילדים מרגישים פחות בטוחים ומוגנים מאשר בבית ועם המשפחה.

גרף 13. עד כמה חשוב למצוא פתרון בנושאים הבאים? (סולם 0-10, אחוזים)

ילדים רבים מעידים על החשיבות במציאת פתרונות לבעיות שונות, וניתן ללמוד מכך על המידה בה הבעיות הללו תופסות מקום בחייהם ועל המודעות הגדולה שיש לילדים להקשרים אלו. הנתונים מראים שווירוס הקורונה הוא בעל החשיבות הגבוהה ביותר (כ-86%), אחריו המצב הכלכלי (כ-60%) ולבסוף תחושת הביטחון האישית של הילדים (כ-48%). נתון זה מתאים לנתונים הקודמים

שמעידים על דאגה גדולה בקרב הילדים בנוגע לוירוס הקורונה. מעניין שלמרות שרק שלישי מהילדים הביעו דאגה גדולה בנוגע למצב הכלכלי של משפחתם (גרף 10), שיעור כפול מהם (כ-60%) רואים חשיבות גדולה במציאת פתרון לבעיה זו.

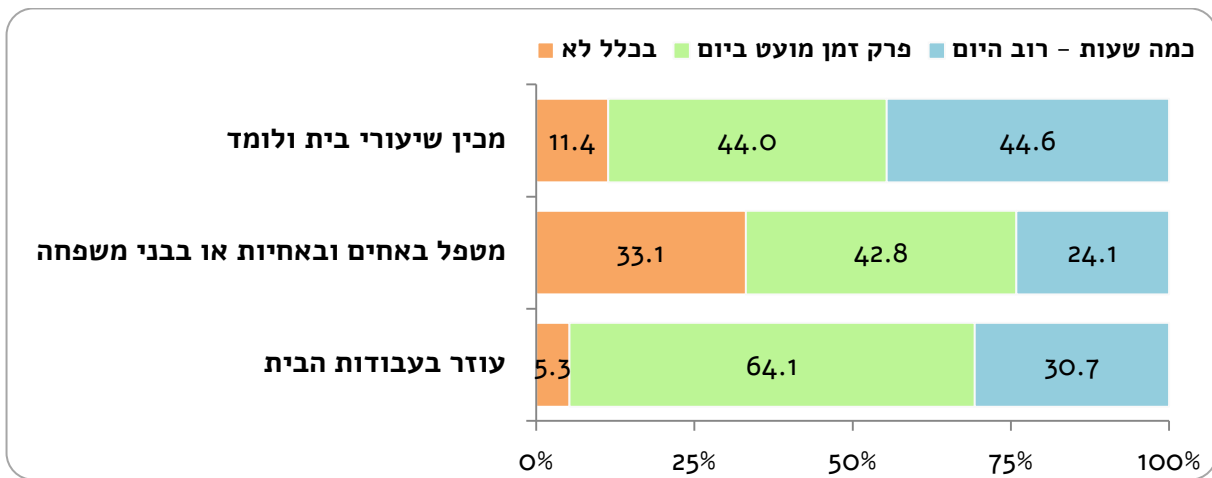
מעבר לכך, עולה השאלה מה מסביר את הפער בין שיעור הילדים שדיווחו על חשש שייפגעו (כ-13%), למול אלו שמרגישים לא בטוחים בביתם ועם משפחותיהם (כ-3%), במיוחד לאור העובדה שבתקופה הזו הילדים כמעט ולא נחשפים לדמויות אחרות. שאלת הביטחון האישי והפגיעות עשויות להיות קשורות בגורמים נוספים כמו חשש מחרם / "שיימינג" ברשת, תחושת מוגנות במסגרת השכונתית ועוד.

חלק 3

תקצוב זמן

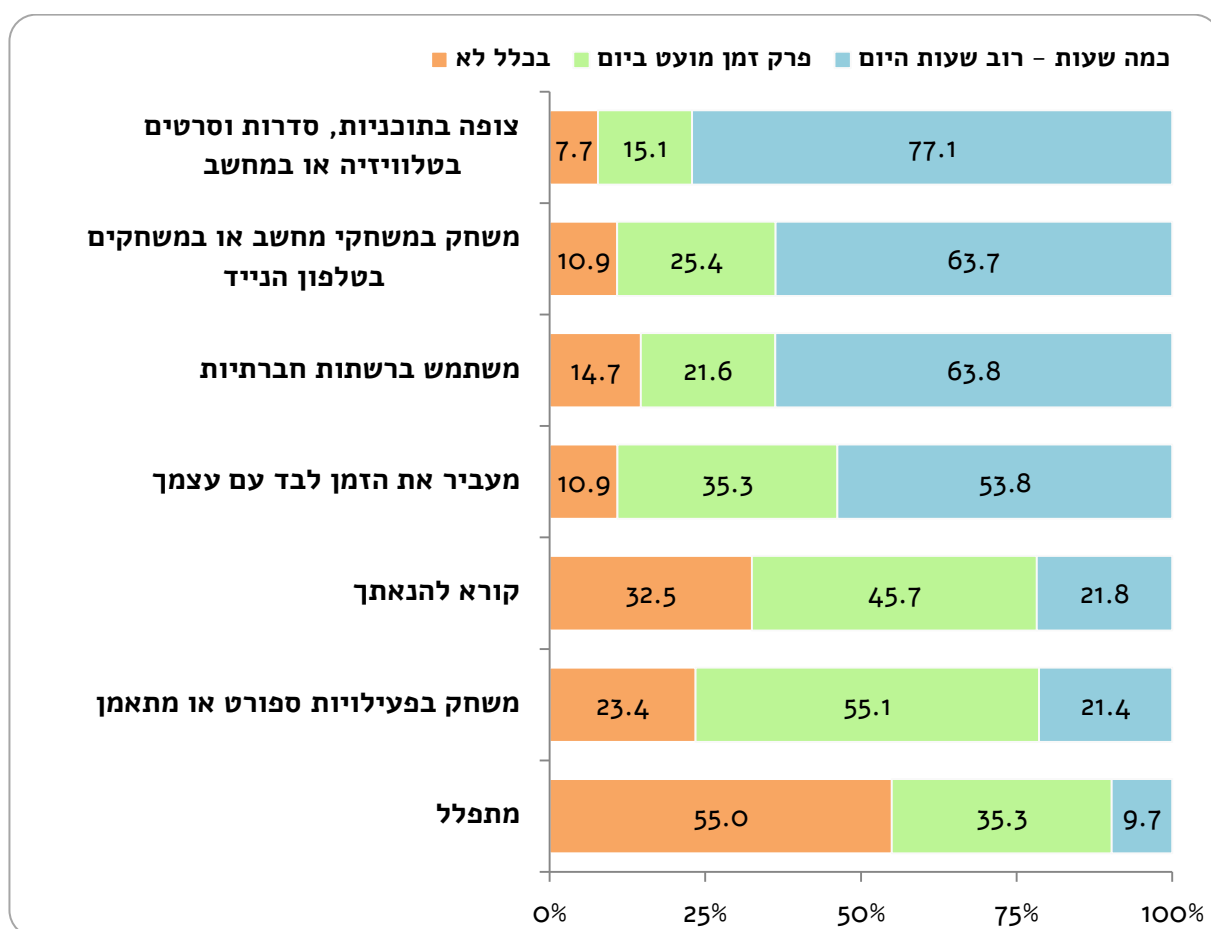
בחלק זה נשאלו הילדים לגבי האופן בו הם מבליים את זמנם בתקופה זו וכמה זמן במהלך היום הם מקדישים לפעילויות השונות.

גרף 14. ניהול זמן - עזרה בבית ולימודים (אחוזים)

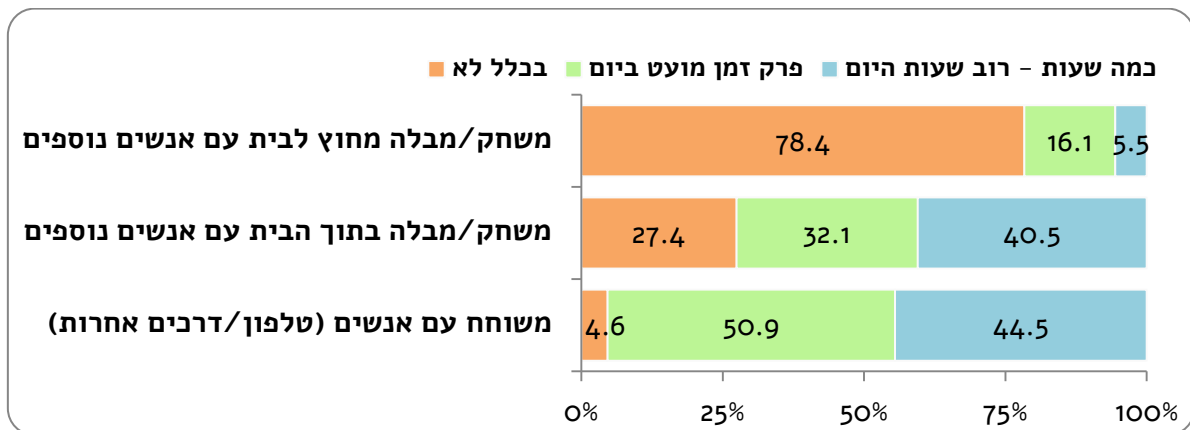
בגרף זה ניתן לראות כי קרוב למחצית מן הנשאלים השיבו כי הם עוסקים בלימודים ובהכנת שיעורי הבית במשך כמה שעות עד רוב שעות היום. כ-11% מן הילדים העידו על עצמם כי הם כלל לא עוסקים בלימודים במהלך היום. כ-30% מן הנשאלים העידו כי הם עוזרים בעבודות הבית במהלך כמה שעות כל יום עד רוב היום וכ-24% מהנשאלים העידו כי הם משקיעים פרק זמן שכזה בטיפול באחים ואחיות או בני משפחה אחרים בבית. חשוב לשים לב כי רובם המוחלט של הילדים משתתפים בעבודות הבית פרק זמן כלשהו במהלך היום, וזאת בשונה מטיפול בבני המשפחה שכן כשליש השיבו כי אינם עוזרים כלל בטיפול בבני המשפחה.

גרף 15. ניהול זמן – פעילות עצמאית בשעות הפנאי (אחוזים)

בגרף זה אנו רואים את חלוקת הזמן של מדגם הילדים שהשיבו לשאלון. יותר משני שלישי מן המשיבים השיבו כי לפחות כמה שעות ביום הם מעבירים בצפייה בתוכניות וסרטים בטלוויזיה ובמחשב. כשני שלישי העידו כי הם מבליים כמה שעות כל יום במשחקים במחשב ובטלפון הנייד ואותו אחוז העיד כי הם מבליים את פרק הזמן הזה ברשתות החברתיות. לעומת אחוזים גבוהים אלה רק כ-21% מן הנשאלים השיבו כי הם מבליים כמה שעות כל יום בקריאה או בפעילות ספורטיבית כלשהי.

גרף 16. ניהול זמן - קשר עם אנשים אחרים (אחוזים)

גרף זה מראה את התפלגות התשובות של המשיבים לגבי הזמן במהלך היום בו הם מבליים או יוצרים קשר עם אנשים אחרים. למרות שב-64% מהילדים ענו כי הם משתמשים ברשתות החברתיות כמה שעות בכל יום עד רוב שעות היום (גרף 15), רק כ-45% מן המשיבים ענו כי הם מקדישים את פרק הזמן הזה לשיחות עם אנשים אחרים בצורות שונות. הבדל זה עשוי להצביע על כך שהשימוש ברשתות החברתיות אינו מעיד בהכרח על יצירת קשר עם אנשים. מעניין לשים לב כי פחות מחצי מן הילדים שהשתתפו בסקר (כ-40%) מעידים כי הם מבליים לפחות כמה שעות כל יום עם אנשים נוספים, כ-27% מן המשיבים העידו כי הם כלל לא מבליים במהלך היום עם אנשים נוספים. נתון זה מתאים לאחוז הגבוה של הילדים שמבליים את רוב שעות היום מול מסכי הטלוויזיה, המחשב או הטלפון כפי שהוצג בגרף מס' 15.

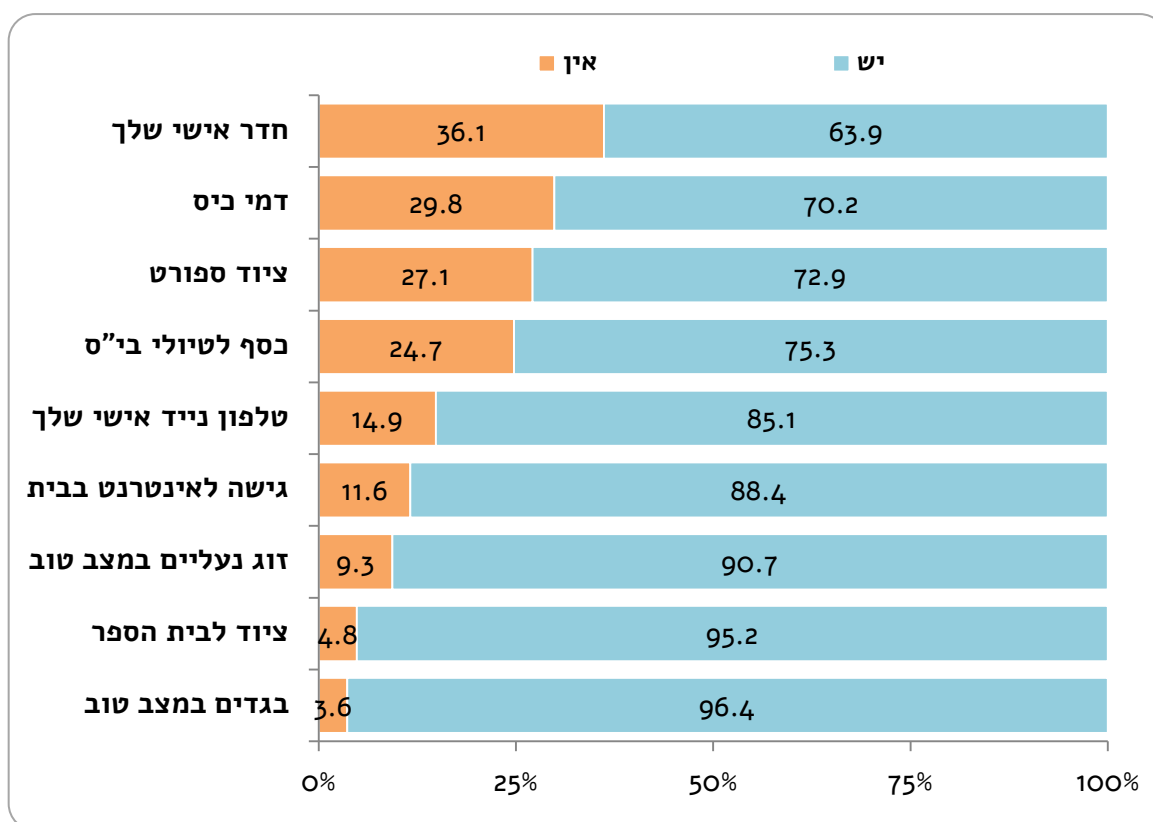
חלק 4

שאלות על הבית

בחלק זה נשאלו הילדים על חייהם בבית בתחומים הנוגעים לרווחתם היומיומית. הילדים נשאלו לגבי המקום בו הם גרים בשגרה והאם הוא השתנה עקב התקנות החדשות שהופעלו בעקבות הווירוס. רובם המוחלט של הילדים שהשיבו על השאלון גרים דרך קבע בבתיהם (97% מן המשיבים). יחד עם זאת חשוב לציין כי רובם המכריע של הילדים אשר בזמני שגרה מתגוררים בפנימיות, חזרו בעקבות תקנות הקורונה לבתי הוריהם.

גרף 4 מציג את תשובות הילדים בשאלת מחסור חומרי. הילדים התבקשו לדווח אם יש או אין ברשותם מספר פריטים אשר הוגדרו מראש כפריטים בסיסיים בחיי היום-יום של ילדים. פריטים אלו נלקחו מתוך הסולם המלא (המכיל 12 פריטים סף הכל) למדידת מחסור חומרי בקרב ילדים בישראל⁴.

גרף 4. מה מבין הדברים הבאים יש לך? (אחוזים)

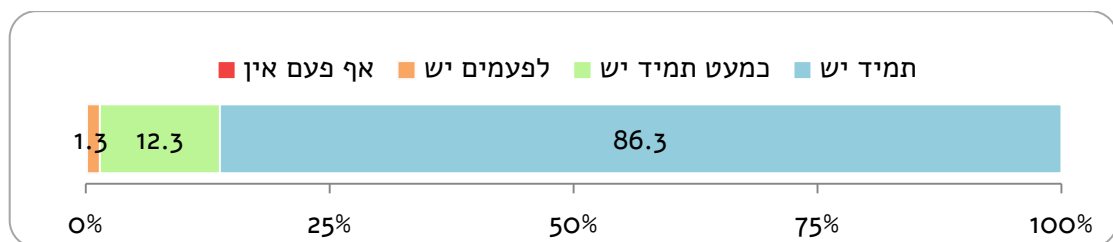
⁴ Gross-Manos, D. (2015). Material deprivation and social exclusion of children: Lessons from measurement attempts among children in Israel. Journal of Social Policy, 44(1), 105-125.

בגרף 4 ניתן לראות כי לכמעט 64% מן הילדים יש חדר אישי בו הם חיים לבדם, לעומת 36% אחוז מן הילדים החולקים את החדר עם מישהו נוסף. 27% מן המשיבים העידו כי אין ברשותם ציוד ספורט וכמעט 5% מן הילדים העידו כי אין ברשותם כלל ציוד מתאים לבית הספר.

חשוב לשים לב לאחוז הילדים שהעידו על חוסר בגישה לאינטרנט בביתם ועל כך שאין ברשותם טלפון נייד אישי. ליותר מ-11% מן המשיבים אין גישה לאינטרנט בבית, דבר שראוי לשים לב אליו במיוחד בתקופה זו בה הלימודים נעשים באופן מתקשב ודורשים גלישה טובה ומהירה באינטרנט. יש לציין כי בבחינת נתון זה לפי דת, מדובר על כ-12% מהילדים היהודים וכ-9% מהילדים הערבים שדיווחו שאין גישה לאינטרנט מהבית.

עבור כמעט 15% מן המשיבים אין טלפון נייד אישי, דבר משמעותי ביותר גם כן בתקופה זו של סגר בה התקשורת עם אנשים אחרים מבני הבית מתמצה בשיח טלפוני ואינטרנטי. עם זאת כדאי לציין כי שני שלישי מהילדים שהשיבו כי אין ברשותם טלפון נייד צעירים מגיל 12.

גרף 5. האם יש לך מספיק אוכל לאכול בכל יום? (אחוזים)

מגרף זה ניתן לראות כי רובם המוחלט של הילדים שהשיבו על השאלון מעידים שיש להם מספיק אוכל לאכול בכל יום (כ-12% השיבו כי כמעט תמיד יש, וכ-86% כי תמיד יש). כאחוז מן הילדים שהשתתפו בסקר ענו כי רק לפעמים יש להם מספיק אוכל לאכול כל יום.

חלק 5

שביעות רצון מהחיים

בחלק זה מוצגים הממצאים של מדדי הרווחה הסובייקטיבית של הילדים. המדדים מבוססים על הכלים המקובלים והתקפים למדידת היבטים של דיווח עצמי על תחושת רווחה אישית, והם עברו התאמות קלות לצרכי מחקר זה. בהתאם לכלי המחקר המקוריים, במדדים אלו נעשה שימוש בסולם הסכמה של 0-10 (0- "מאוד לא מרוצה" / "בכלל לא הרגשתי"; 10- "מרוצה מאוד" / "הרגשתי מאוד").

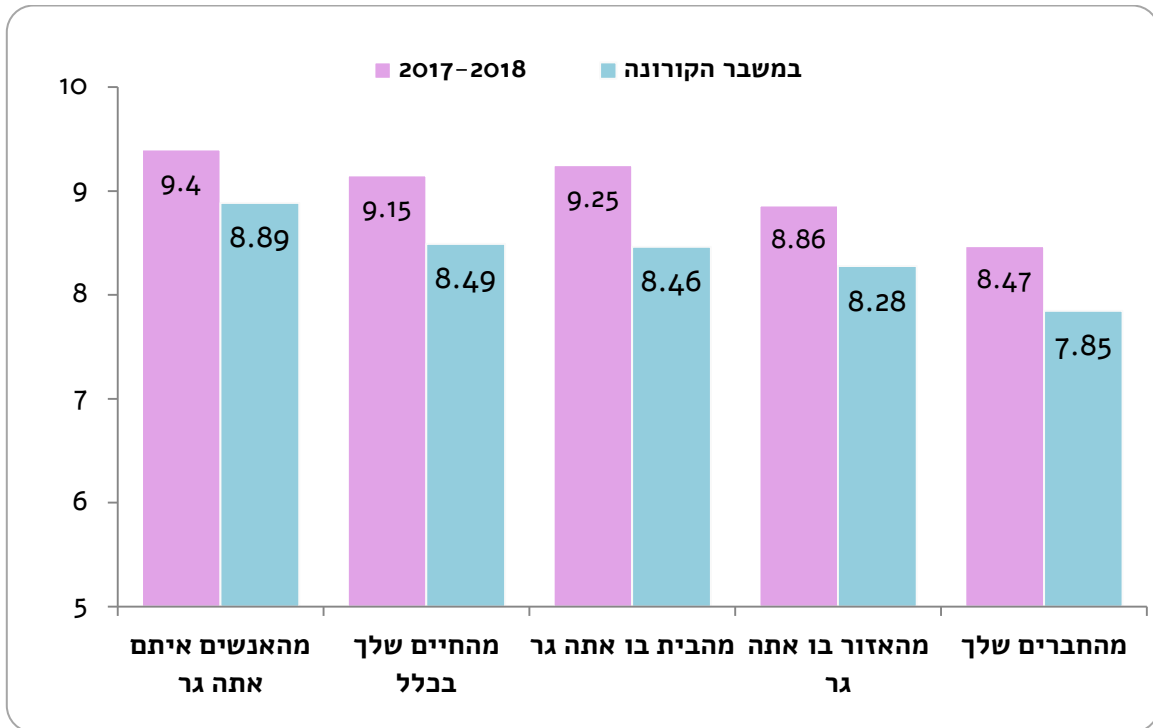
בחלק זה מוצגים ממוצעי דירוגי הילדים בנוגע לשביעות רצונם מתחומי חיים שונים ואספקטים אישיים, וכן בנוגע לתחושות חיוביות ושליליות שחוו בשבועיים האחרונים. בנוסף, מוצגים שיעורי הילדים אשר ביחס לשאלות אלו הביעו הסכמה גבוהה מאוד (דירוג בין 8-10) ואלו שהביעו הסכמה נמוכה מאוד (0-4).

רוב השאלות בחלק זה נשאלו באופן זהה במחקר "עולמות הילדות" בישראל אשר נערך בשנת הלימודים תשע"ח (2017-2018) בקרב דגימה מייצגת של ילדי ישראל – 4,867 ילדים בני 8, 10 ו-12. לצורך השוואה בין דירוגי הילדים במחקר הנוכחי לדירוגי הילדים במחקר "עולמות הילדות", ומכיוון שידוע שגיל הילדים הינו גורם משפיע על מדדי הרווחה הסובייקטיבית, נלקחו בחשבון תשובות הילדים בגילאי 10-12 מהמדגם הנוכחי (N=244) ותשובות הילדים בגילאי 10-12 ממדגם 2017-2018 (N=3,102) (גרפים 17, 19, 21, 22). בגרפים שאינם משווים למחקר "עולמות הילדות", מוצגים הנתונים מהתשובות של כלל ילדי המדגם הנוכחי (N=654; גרפים 18, 20, 23-25).

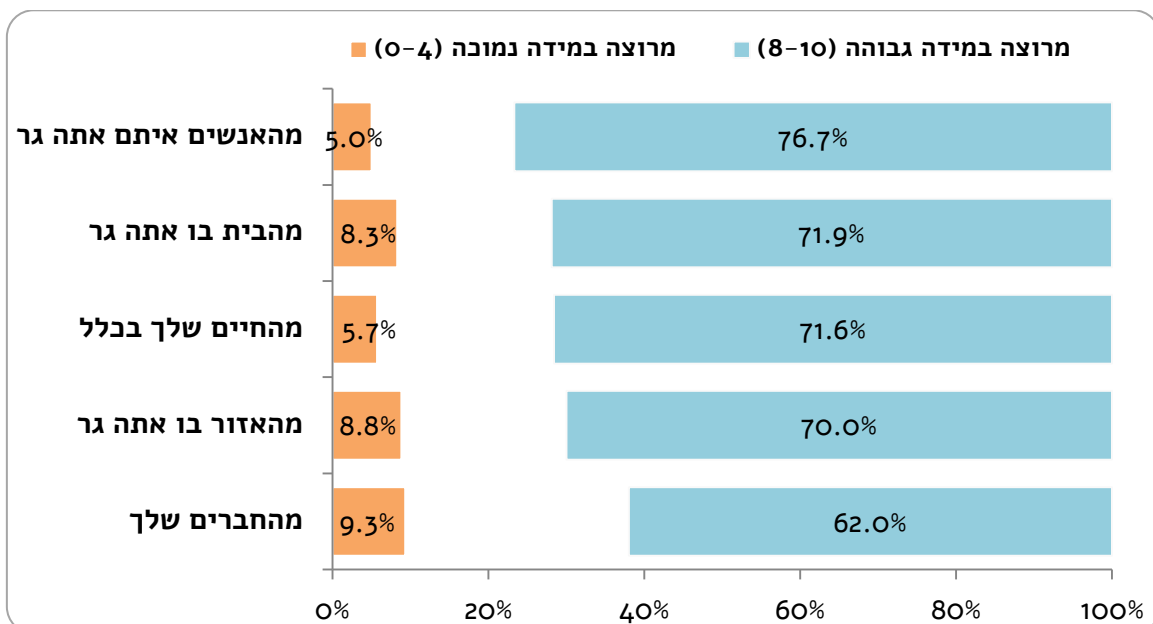
מדדי אושר ושביעות רצון מהחיים

הגרפים הבאים מציגים את שביעות הרצון של הילדים מתחומי חיים שונים – האנשים שגרים עמם, הבית שלהם, האזור בו הם גרים, חבריהם, ושביעות רצונם מהחיים באופן כללי.

גרף 17. עד כמה אתה מרוצה מהדברים הבאים בחיך?
(תחומים בחיים, סולם 0-10, גילאי 10-12 בלבד, ממוצעים)

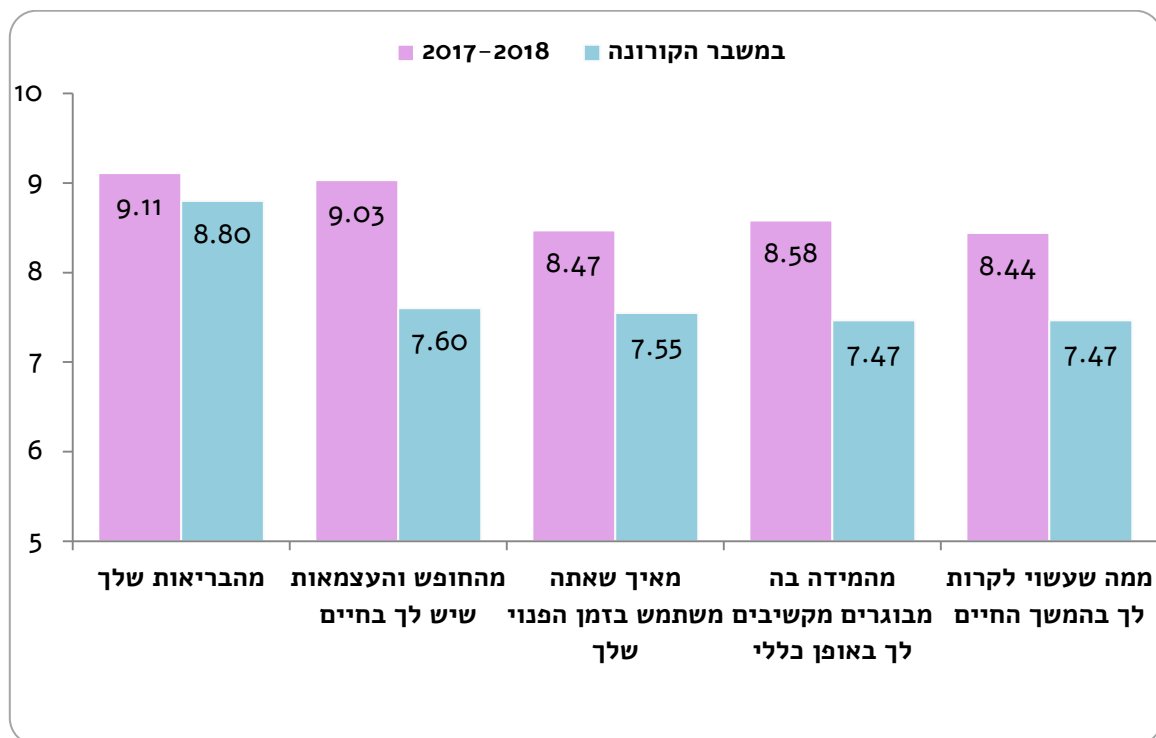
גרף 18. עד כמה אתה מרוצה מהדברים הבאים בחיך?
(תחומים בחיים, גילאי 10-16, אחוזים)

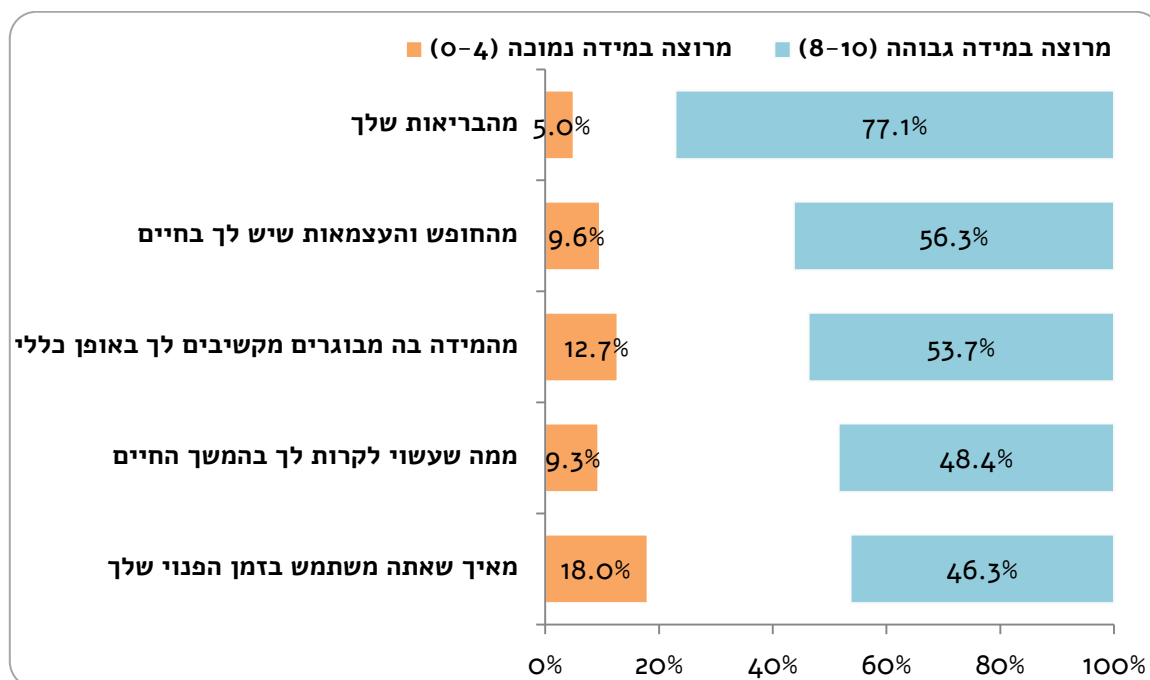
באופן גורף, שביעות הרצון של הילדים מתחומי חיים שונים היא נמוכה יותר במדגם הנוכחי של גילאי 10-12 למול שביעות הרצון של הילדים במחקר שנערך ב-2017-2018, כאשר הפער הגדול ביותר הוא בשביעות הרצון מהבית בו הילדים גרים. ייתכן ששינוי זה נובע מהעלייה הדרמטית בזמן אותו הילדים מבילים בתוך הבית בתקופה האחרונה. בנוסף, יתכן שהדגימה בגילאי 10-12 במחקר הנוכחי הייתה פחות מייצגת ושההבדלים קשורים גם בכך. ניכר ההבדל בין שביעות הרצון של הילדים מהאנשים שגרים עמם לעומת שביעות הרצון מהחברים, אם כי הבדל זה ניכר גם במחקר "עולמות הילדות". לבסוף, נראה כי רוב הילדים מביעים שביעות רצון גבוהה מכלל התחומים, אך יש לציין את השיעורים הלא מבוטלים של ילדים אשר אינם מרוצים מהחברים שלהם ומסביבתם הקרובה (כ-9%) ומהבית בו הם גרים (כ-8%).

הגרפים הבאים מציגים את שביעות הרצון של הילדים מאספקטים אישיים (תחומי העצמי) – הבריאות האישית, החופש והעצמאות שיש לילדים והדרך בה הם משתמשים בזמנם הפנוי, המידה בה המבוגרים מקשיבים להם והמחשבות על מה שעשוי לקרות להם בהמשך חייהם.

גרף 19. עד כמה אתה מרוצה מהדברים הבאים בחייך?
(אספקטים אישיים, סולם 0-10, גילאי 10-12 בלבד, ממוצעים)

גרף 20. עד כמה אתה מרוצה מהדברים הבאים בחייך?
(אספקטים אישיים, גילאי 16-10, אחוזים)

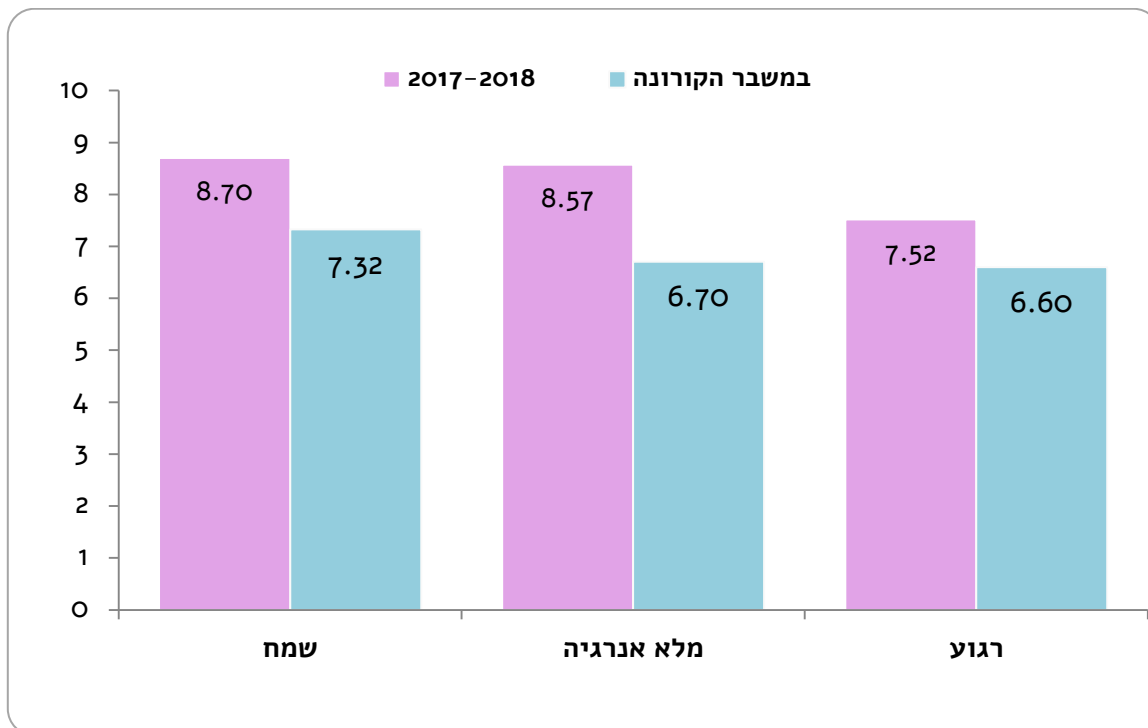
גם בשביעות הרצון של הילדים באספקטים האישיים ניכר פער משמעותי למול מחקר "עולמות הילדות". ילדים בגילאי 10-12 הביעו שביעות רצון נמוכה יחסית (כ-7.5) ברוב האספקטים למעט אספקט הבריאות האישית, וגם בקרב כלל המדגם ניכר כי רוב הילדים מרוצים מאוד מהמצב הבריאותי שלהם. מעניין להתבונן על נתונים אלו בהקשר לתקופה הנוכחית, שכן הסכנה לבריאות הילדים הצעירים נמוכה יותר לעומת אוכלוסיות מבוגרות שנמצאות בסיכון גבוה לפיתוח תסמינים של וירוס הקורונה.

רק כמחצית מהילדים הביעו שביעות רצון גבוהה מהאספקטים השונים של מידת החופש והעצמאות, המידה בה מבוגרים מקשיבים להם, השאיפות והתקוות ממה שעשוי לקרות להם בהמשך וניצול הזמן שלהם. שיעור הילדים שהביעו שביעות רצון נמוכה הוא גדול באופן יחסי, ובמיוחד יש להתייחס לשיעור הילדים שאינם מרוצים מכמה שהמבוגרים מקשיבים להם (כ-13%) ומאיך שהם משתמשים בזמנם הפנוי (18%).

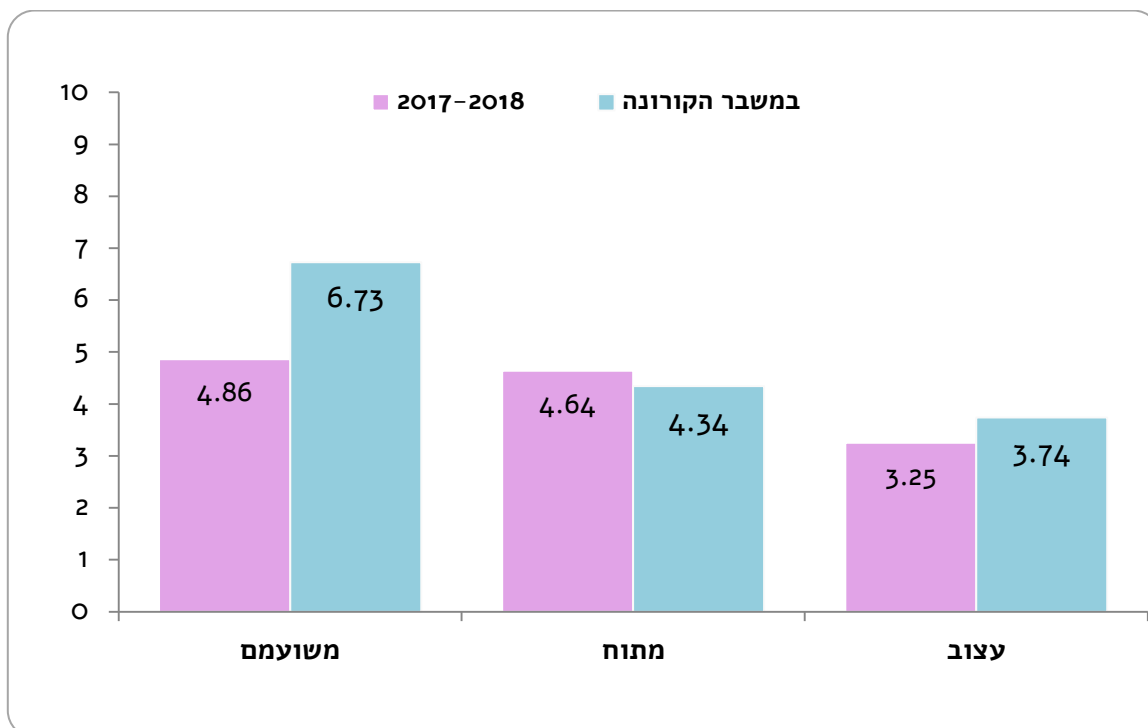
מדדי רווחה רגשית

בגרפים הבאים מוצגות תשובות הילדים בנוגע לתדירות הרגשות שהרגישו בשבועיים האחרונים. רוב הרגשות החיוביים (שמח, מלא אנרגיה ורגוע) והשליליים (עצוב, מתוח, משועמם) נשאלו גם במחקר "עולמות הילדות" ומוצגים בהשוואה אליו. למחקר הנוכחי נוספו שלושה רגשות (נלהב/נרגש, חרד ובודד).

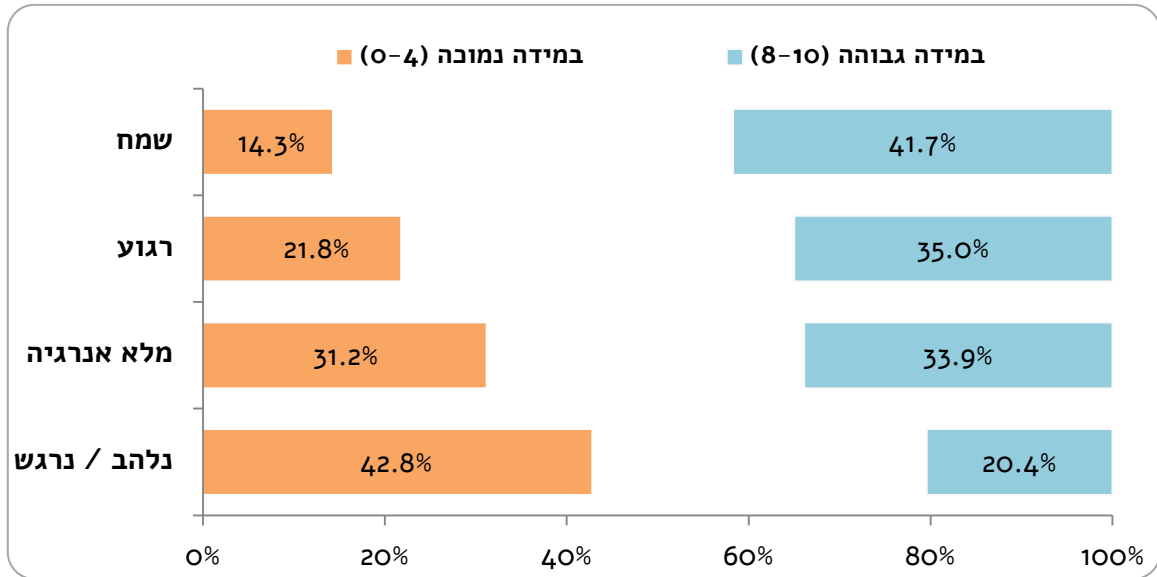
גרף 21. עד כמה הרגשת בשבועיים האחרונים את הרגשות הבאים?
(רגשות חיוביים, סולם 0-10, גילאי 10-12 בלבד, ממוצעים)

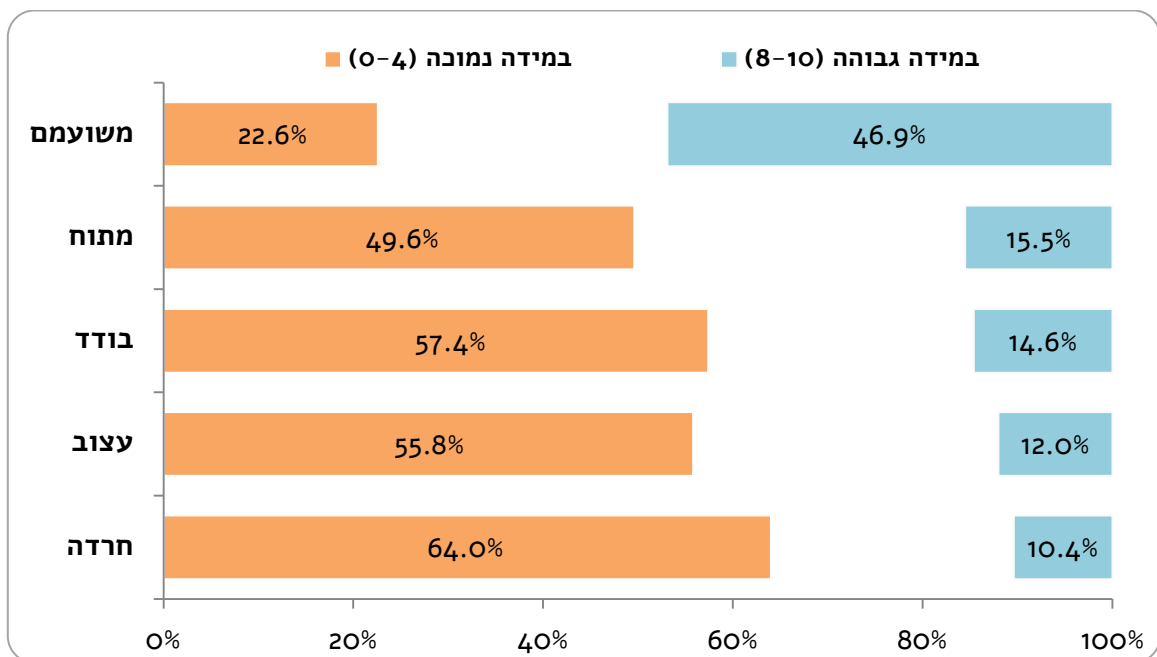
גרף 22. עד כמה הרגשת בשבועיים האחרונים את הרגשות הבאים?
(רגשות שליליים, סולם 0-10, גילאי 10-12 בלבד, ממוצעים)

גרף 23. עד כמה הרגשת בשבועיים האחרונים את הרגשות הבאים?
(רגשות חיוביים, גילאי 10-16, אחוזים)

גרף 24. עד כמה הרגשת בשבועיים האחרונים את הרגשות הבאים?
(רגשות שליליים, גילאי 10-16, אחוזים)

באופן כללי ילדים דיווחו על יותר תחושות חיוביות לעומת תחושות שליליות.

הילדים במחקר הנוכחי (בגילאי 10-12) מעידים על תדירות נמוכה יותר של רגשות חיוביים לעומת אלו של הילדים במחקר "עולמות הילדות", בייחוד ברמת האנרגיות ובשמחה שחוו. גם בהתבוננות על כלל ילדי המדגם הנוכחי ניתן לראות שכמות הרגשות החיוביים לא גבוהה למדי בקרב הילדים,

כך שכ-40% העידו על שמחה במידה גבוהה, כשליש מהילדים העידו על רוגע ואנרגיה, ורק כ-20% העידו על התלהבות או התרגשות.

בהתבוננות על רגשות שליליים ניתן לראות כי דירוג תחושת המתח של ילדים בגילאי 10-12 דומה לזאת שנמצאה ב"עולמות הילדות", אולם עלה ממוצע דירוג תחושת עצבות, ועוד יותר עלה ממוצע דירוג תחושת השעמום (בכ-2 נקודות). תשובותיהם של כלל ילדי המדגם הנוכחי מראות שכמעט מחצית מהילדים חווים שעמום בתדירות גבוהה מאוד בתקופה זו (נתון שמתכנס יחד עם תשובות הילדים על מידת האנרגיה שחוו). מעודד לראות שכ 50-65% מהילדים כמעט ולא חווים תחושות שליליות. אך יחד עם זאת חשוב מאוד לשים לב לאלו שכן חווים תחושות אלו של מתח, בדידות, עצבות וחרדה בתדירות גבוהה, שכן מדובר על כ-15-10 מילדי המדגם.

למרות הירידה בשביעות הרצון ברמות השונות, עדיין נראה שהילדים שבעי רצון ברמה גבוהה יחסית, למרות ההשלכות הצפויות של משבר הקורונה כמו עליית שיעורי האבטלה, עליות ברמות המתח בבית ועוד. אפשר להסביר זאת בכך שבמציאות זו בה הורים וילדים נמצאים רוב היום ביחד בבית, רגעים חיוביים בתוך האינטראקציות המשפחתיות עשויים להתקיים יותר מבזמן שגרה גם כן, כמו זמן רב למשחקים, פעילויות כיף ועוד.

סיכום

במחקר זה ילדים נשאלו לגבי תחושותיהם, עמדותיהם ורגשותיהם במרחב בו הם חיים על רקע משבר הקורונה והשלכותיו. הסיבה לקיים מחקר שכזה היא ההבנה בנוגע לחשיבות שמיעת קולם של ילדים בהקשרי החיים השונים ולקיחתם בחשבון בקבלת החלטות הנוגעות לחייהם באופן ישיר ובכלל. בתקופה שכזו, כאשר גם חייהם של הילדים עוברים תהפוכות רבות, חשוב עוד יותר לשמוע את קולם על מנת ליצור את ההתאמות הנדרשות והנכונות ביותר עבורם, ובכדי לשמור על שלומם ורווחתם גם ובמיוחד בעת הנוכחית.

ישנן כמה מסקנות עיקריות שעלו מתוך המחקר, כאשר את כולן מקיפה ההבנה כי ילדים בישראל מעוניינים להשמיע את קולם ולהיות מעורבים בחייהם בכלל ובהקשר לקורונה בפרט.

הדאגה של הילדים בנוגע לעתידם ולעתיד קרוביהם, ורצונם למצוא פתרונות לבעיות השונות מעידים על המודעות וההבנה שלהם לבעיות השונות שיוצר הווירוס על היבטיו השונים. למרות שילדים אינם נכללים בקבוצת הסיכון לפגיעה בריאותית מן הווירוס, ישנם גורמים עקיפים שעשויים להוות "סיכונים עקיפים" של הווירוס, כאשר מהדו"ח עולה כי ילדים רבים מעידים על היעדר מסגרת לימודית יציבה, וחלקם גם על דאגה כלכלית ותחושות ביטחון נמוכות בסביבה הקרובה. אלו מתחברים גם לדיווחם על תחושות שליליות ושביעות רצון פחותה. מחקרים רבים מצביעים על כך שהבית הוא לא תמיד המקום הבטוח ביותר עבור הילד, ובתקופת משבר זו ילדים רבים שוהים בעיקר בביתם, כך שהתנאים המגבילים עקב הווירוס (כמו אמצעי התקשורת החברתית, נגישותם של גורמים מפקחים ועוד) עשויים להוות הסבר לכך שאחוזים לא בטלים של ילדים אינם מרגישים בטוחים ואף חוששים להיפגע.

בהשוואה למחקר שנערך ב-2017-2018 בקרב ילדים בישראל, ניכרת ירידה בתחושות חיוביות ובשביעות רצון הילדים מחייהם. מתוך המחקר עולה גם כי העצמאות והחופש חסרים לילדים בתקופה זו באופן בולט במיוחד, וכי הם מרגישים שמקשיבים להם פחות. פן נוסף שעלה מתוך המחקר הוא בנוגע לאופן בו מבליים הילדים את זמנם בעת הזו ועד כמה הם מרוצים מכך. ילדים רבים אינם מרוצים מאופן ניצול הזמן שלהם בתקופה זו וניכר שעמום רב בקרב הילדים. בלט במיוחד שהעיסוק המרכזי של ילדים כיום הוא סביב הרשתות החברתיות, טלוויזיה ומחשב, אך עם זאת ילדים גם דיווחו על מעורבות ועזרה במטלות הבית והמשפחה. כמחצית מהילדים העידו כי בית הספר אינו מהווה גורם משמעותי עבורם ורבים מרגישים שהמורים שלהם לא מתעניינים בהם בתקופה זו.

לסיכום, ניכר כי ילדים רוצים להיות מעורבים בשיח שמתרחש בחייהם ובעולם, גם בנוגע לוויירוס הקורונה והשפעותיו. חשוב להם לדעת ולהבין יותר בנושאים השונים, ובד בבד היו רוצים שקולם יישמע ברצינות הראויה. אין להתעלם מרצון זה אלא לאמצו ולהפיק ממנו את המרב, ויש להמשיך להתעניין ולשאול את הילדים בנוגע לתפיסותיהם, לתחושותיהם, לדאגותיהם ולצרכיהם הייחודיים בזמן המשבר. בנוסף, דווקא בתקופה מסוגרת שכזו חשוב שגורמים חיצוניים (כמו מורים) יהיו מעורבים בחיי הילדים עד כמה שניתן, גם על מנת לשמור על ביטחונם של הילדים וגם על מנת ליצור אצלם את תחושת החשיבות וההתעניינות גם באין מפגשים פנים אל פנים.